

KLYMENKO I. V. FORMATION OF RESPONSIBILITY FOR FUTURE LAW ENFORCEMENT OFFICERS IN THE PROCESS OF PROFESSIONAL TRAINING

The author of the article has analyzed theoretical aspects of such professionally important quality of a police officer's personality as responsibility. It has been demonstrated that responsibility as a professional quality of a person enters the core of professionally important qualities that ensure effectiveness in the complex organized activities of police officers, as well as general regulation of the vital activity of an individual. At various stages of human development, various systems of psychological qualities are formed, which allows us to consider the personality of a cadet as an integral and open system, where various changes and its development take place, as well as the purposeful formation of professionally important personal qualities.

In the empirical part the author has studied the specificity of the responsibility of cadets – future law enforcement officers, who are trained in the context of a psychological support program. The revealed statistical regularities indicate the manifestation of individual components of responsibility among cadets being trained in the framework of the psychological support program, in contrast to cadets being trained under the regular program. As a result of the research, it has been revealed that cadets being trained within the psychological support program are more exposed to such indicators of responsibility as regulatory internality, self-affirmation, self-realization and emotional asthenic. The studied cadets of this group had more positive experiences associated with the execution of responsible matters, in contrast to cadets who are trained under normal conditions. They were more inclined to shift their responsibility to other people and external circumstances. It has been demonstrated that training of cadets in the context of the psychological support program contributes to the effective formation of professional responsibility among cadets – future law enforcement officers.

Keywords: *responsibility, personality, cadets, professional activity, professionally important qualities.*

УДК 159.9:34(075.8)

А. Р. КОЖУШКО,

кандидат психологічних наук

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКИ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ ЗАСУДЖЕНИХ ДО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ ЖІНОК РІЗНОГО ВІКУ НА ЕТАПІ РЕСОЦІАЛІЗАЦІЇ

Вивчення проблем жіночої злочинності тісно пов'язане з аналізом їх особистості, а також причин та умов, що призвели до вчинення злочинів. Дані проведеного дослідження засвідчили, що існують кілька досить високих негативних кореляцій самооцінки досліджуваних із віком: рис характеру за тестом самооцінки, впевненості в собі за тестом самооцінки й упевненості за рівнем домагань. Показано особистісні особливості таких жінок у сфері самосвідомості, психічної регуляції поведінки та міжособистісної взаємодії.

Ключові слова: *соціальний інтелект, рівень самооцінки, агресивна поведінка, виправні установи, особистісні особливості.*

Kozhushko, A.R. (2017), "Interrelations of psychological personal peculiarities of sentenced to imprisonment women of different ages at the stage of re-socialization" ["Vzaiemozviazky psykholohichnykh osoblyvostei osobystosti zasudzhenykh do pozbavlennia voli zhinok riznoho viku na etapi resotsializatsii"], *Pravo i Bezpeka*, No. 2, pp. 157–160.

Постановка проблеми. Останніми роками нестабільність економічної ситуації, бойові дії, що тривають на території країни й перманентність кризового стану майже в усіх сферах життя держави та суспільства зумовлюють стрімке зростання злочинності, що є гострою соціальною проблемою. Знання особливостей психології засуджених є необхідною й важливою передумовою для правильної організації взаємовідносин із ними й досягнення цілей перевиховання та ресоціалізації.

Аналіз останніх досліджень та публікацій показав, що значна кількість злочинниць володіє однорідними психологічними властивостями, серед яких провідними є імпульсивність, агресивність, гіперчутливість у міжособистісних відносинах, відчуженість і погана соціальна пристосованість [1, с. 29].

Поєднання цих властивостей із негативним змістом ціннісно-нормативної системи «має криміногене значення і є специфічним саме для злочинців», а отже, для засуджених [1, с. 30].

Необхідно враховувати, що в процесі формування особистості окремі індивідуально-психологічні властивості (наприклад, екстраверсія, нейротизм) можуть ускладнювати процес соціалізації і вимагати більш ретельних зусиль у вихованні людини.

Отримані різними дослідниками результати емпіричного вивчення особистості злочинців порівняно із законослухняними громадянами переконливо свідчать про наявність деяких відмінних рис, серед іншого і психологічних. Відмінності ці найбільшою мірою виражаються у ставленні до таких цінностей, як громадська діяльність, естетичні задоволення, шлюб, любов, діти та сім'я. Злочинці відрізняються більшою фаталістичністю й меланхолійністю, вони вкрай негативно оцінюють своє прожиття життя, повсякденні справи й особисті перспективи, у них знижена потреба в саморегуляції та в подальших планах вони вважають за краще безтурботно існувати [2–5].

Емпірична база дослідження. Дослідження проводилося на базі Качанівської виправної колонії (№ 54) у Харкові із загальними умова-

ми тримання, де перебувають уперше засуджені до позбавлення волі жінки. Вибірку дослідження склали 200 засуджених жінок віком 22–45 років, які перебувають на етапі ресоціалізації (від півроку до року до закінчення терміну відбування покарання). Групи дослідження були сформовані у відповідності до віку (перший період зрілості – 100 жінок віком 22–35 років, другий період зрілості – 100 жінок віком 36–45 років).

Виклад основного матеріалу. Емпіричне дослідження показало наявність значно більшої кількості відмінностей між групами жінок, виділених за віком. Це зумовило необхідність окреслення низки психологічних особливостей засуджених жінок, які слід вважати віковими. Для їх констатації вік жінок був уведений в абсолютному значенні й використаний як перемінна в кореляційному аналізі.

Отримані раніше діагностичні результати щодо вікових відмінностей у психологічних особливостях засуджених жінок, які перебувають на етапі ресоціалізації, були узагальнені. Результати кореляційного аналізу містяться в табл. 1.

Таблиця 1

Особливості взаємозв'язків віку жінок і показників їх психологічних особливостей (r_s)

Група показників	Показники	r_s	p
Каузометрія	Кількість подій	0,639	0,01
Темперамент	–	–	–
Соціальний інтелект	Суб. 1 «Історія із завершенням»	0,186	–
	Суб. 2 «Групи експресії»	0,801	0,01
	Суб. 3 «Вербальна експресія»	0,486	0,01
	Суб. 4 «Історія з доповненням»	0,522	0,01
	Загальний показник	0,567	0,01
Тест руки	Загальний показник	-0,247	0,01
Рівень домагань	Розум	0,241	0,01
	Характер	0,179	0,05
	Авторитет	0,181	0,05
	Краса	-0,176	0,05
	Упевненість	-0,408	0,01
Самооцінка	Розум	-0,230	0,01
	Характер	-0,641	0,01
	Авторитет	–	–
	Краса	0,146	0,05
	Упевненість	-0,454	0,01

Найбільш високі позитивні кореляції з віком виявлено у респондентів за показниками соціального інтелекту:

- субтесту «Групи експресії» ($r = 0,801$);
- субтесту «Історія з доповненням» ($r = 0,522$);
- субтесту «Вербальна експресія» ($r = 0,486$) та показником кількості подій у каузометрії ($r = 0,639$).

Виявлено, що чим старшими за віком є досліджувані, тим вищий у них соціальний інтелект, особливо це стосується емоційного компоненту. Можна припустити, що старші за віком жінки мають більш багатий життєвий досвід і це допомагає їм більш конструктивно використовувати свої почуття та емоції в процесі спілкування з іншими людьми. Старша вікова група має загалом більш сприятливий

прогноз щодо своєї ресоціалізації, для успішності якої достатньо високий соціальний інтелект є дуже важливою умовою.

Також встановлено зв'язок здатності до вербального пояснення подій із віком, що узгоджується з попередніми даними. Старші за віком жінки краще знаходять слова для пояснення й коментування подій.

Факт зв'язку віку з кількістю життєвих подій є цілком природним і очікуваним. Чим більшим є вік досліджуваних, тим більше в їхньому житті сталося подій.

Було виявлено декілька достатньо високих негативних кореляцій самооцінки досліджуваних із віком:

- рис характеру за тестом самооцінки ($r = -0,641$),
- впевненості в собі за тестом самооцінки ($r = -0,454$),
- впевненості за рівнем домагань ($r = -0,454$).

Тим самим встановлено, що чим старшими за віком є досліджувані, тим більш критично вони становляться до рис свого характеру, і навпаки – некритичність до своїх якостей є характерною для більш молодших досліджуваних. Це можна пояснити тим, що у старших за віком засуджених жінок був більший проміжок часу, протягом якого вони могли робити оцінювання якостей свого характеру на підставі своїх дій, вчинків і тих оцінок цих вчинків, які робили оточуючі люди, і ці оцінки, очевидно, значною мірою були негативними.

Також виявлено, що чим старшими стають досліджувані, тим менше в них залишається впевненості в собі. Пояснити це можна таким

чином. Упевненість у собі забезпечується багато в чому високою оцінкою власних рис характеру та власних здібностей, які дають суб'єктивне «підтвердження» цінності особистості для інших людей. Якщо цього не відбувається, особистість не вважає себе цінною, і тому її впевненість у собі знижується – поступово, з віком, у міру того, як оточення дає індивіду низькі оцінки його якостей.

Також встановлено тенденції щодо зворотного зв'язку віку з агресивністю за тестом руки ($r = -0,247$) і з розумом за самооцінкою ($r = -0,23$). Це узгоджується з попередніми даними про те, що в старшій за віком групі є нижчою агресивність, але вищим – критичне ставлення до своїх психологічних якостей, зокрема до власного розуму.

Висновки. Отже, із віком виникає дедалі більше суперечностей між необхідністю жінки (дівчини) бути особистістю й неупередженою захопленістю соціальною групою, здобувати виключно ті відмінні риси індивідуальності, які узгоджуються з її метою, завданнями та цінностями. Причиною становлення особистості є наслідок вступу в нові угруповання, що уявляються як соціальні інститути (наприклад, сім'я, школа, технікум), і перетворення соціальної ролі всередині групи. Так, не реалізуючи себе в цих групах, жінки стають на шлях злочинності.

Констатовані в емпіричному дослідженні закономірності щодо наявності та взаємодії психологічних особливостей засуджених жінок різного віку були враховані під час складання практичних рекомендацій щодо психологічного супроводу етапу їх ресоціалізації.

Список бібліографічних посилань

1. Еникеев М. И. Юридическая психология. С основами общей и социальной психологии. М.: Норма, 2010. 640 с.
2. Бандурка А. М., Денисова Т. А., Трубников В. М. Общая теория социальной адаптации освобожденных от отбывания наказания (правовой и социально-психологический анализ уголовно-исполнительной политики по реабилитации осужденных). Харьков: НУВД; Запорожье: ЗГУ, 2002. С. 23–48.
3. Блэкборн Р. Психология криминального поведения. СПб.: Питер, 2003. 496 с.
4. Долгова А. И. Изучение личности преступника. *Советское государство и право*. 1978. № 6. С. 25–28.
5. Серебрякова В. А. Преступность среди женщин как объект криминологического изучения. *Вопросы борьбы с преступностью*. 1975. Вып. 22. С. 30–31.

Надійшла до редколегії 10.05.2017

КОЖУШКО А. Р. ВЗАИМОСВЯЗИ ПСИХОЛОГИЧЕСКИХ ОСОБЕННОСТЕЙ ЛИЧНОСТИ ОСУЖДЕННЫХ К ЛИШЕНИЮ СВОБОДЫ ЖЕНЩИН РАЗНОГО ВОЗРАСТА НА ЭТАПЕ РЕСОЦИАЛИЗАЦИИ

Изучение проблем женской преступности тесно связано с анализом их личности, а также причин и условий, приведших к совершению преступлений. Данные проведенного исследования засвидетельствовали, что существует несколько достаточно высоких отрицательных корреляций самооценки испытуемых с возрастом: черт характера по тесту самооценки, уверенности в себе по тесту самооценки и уверенности по уровню притязаний. Показаны личностные особенности таких женщин в сфере самосознания, психической регуляции поведения и межличностного взаимодействия.

Ключевые слова: социальный интеллект, уровень самооценки, агрессивное поведение, исправительные учреждения, личностные особенности.

KOZHUSHKO A. R. INTERRELATIONS OF PSYCHOLOGICAL PERSONAL PECULIARITIES OF SENTENCED TO IMPRISONMENT WOMEN OF DIFFERENT AGES AT THE STAGE OF RE-SOCIALIZATION

Personal features of women serving punishment in correctional institutions have been considered. The objective of this study was to determine the relationship between the psychological characteristics of convicted women of different ages in places of deprivation of liberty.

Based on the analysis of literary sources on the research problem the author has found out that imprisonment and the subsequent serving of punishment lead to significant changes in the personality of the convicted person and his behavior. The study of convicts demonstrates that most of them assess reality and their capabilities inappropriately and unrealistically. They often “do not see”, do not realize the causal link between their way of life, personal qualities and the committed crime.

The age features of convicted women have been established. It has been found out that the older are those under the study, the higher is their social intelligence, and especially it concerns the emotional component. Several high enough inverse correlations of self-evaluation with age of the studied group have been found out. The older are the subjects, the more critical they relate to the features of their character, and vice versa – the uncriticality attitude to their qualities is characteristic for the younger subjects.

Keywords: social intelligence, level of self-evaluation, aggressive behavior, correctional institutions, personality traits.

УДК 159.92

Н. Е. МІЛОРАДОВА,

кандидат психологічних наук, доцент,
професор кафедри педагогіки та психології факультету № 3
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-0716-9736>

ПРОБЛЕМА ПРОФЕСІОГЕНЕЗУ ОСОБИСТОСТІ ФАХІВЦЯ У ЗАРУБІЖНИХ КОНЦЕПЦІЯХ

Здійснено аналіз основних зарубіжних концепцій професіогенезу особистості фахівця. Розглянуто психотехнічні ідеї Г. Мюнстерберга та факторний підхід до вибору професійного шляху Ф. Парсонса, роль у виборі професії й професійного життя різних видів потреб у теоріях З. Фрейда, Е. Бордіна, Е. Роу та А. Маслоу, концепції У. Мозер, особливості розвитку особистості на різних етапах життєвого та професійного шляху в межах різних підходів (Ш. Бюлер, Дж. Сьюпер, Е. Ерікссон, Р. Хейвігхерст, Е. Гінзберг та Б. Лівехуд), типологічний підхід Д Холланда. Підкреслено, що більшість авторів розглядають професіогенез як інтеграцію двох процесів: розвитку особистості в онтогенезі, тобто на всьому життєвому шляху, і професіоналізації особистості з періоду початку професійного самовизначення до завершення активної трудової діяльності.

Ключові слова: професіогенез, професійний розвиток, зарубіжні концепції професійного становлення, фахівець.

Miloradova, N.E. (2017), “The problem of professional psychology of a specialist’s personality within foreign concepts” [“Problema profesiohenezu osobystosti fakhivtsia u zarubizhnykh kontseptsiakh”], *Pravo i Bezpeka*, No. 2, pp. 160–166.

Постановка проблеми. Проблема професійного становлення фахівця сьогодні є однією з найбільш актуальних, оскільки вона тісно пов’язана зі всезростаючою потребою суспільства в активній, цілеспрямованій, адаптованій у соціальному середовищі, здатній до продуктивної діяльності особистості. Нині, в умовах невинного технологічного прогресу, відбувається неминуча трансформація значимих для

людини цінностей, мотивів, професійних позицій і переконань як можливий шлях оптимальної професійної реалізації особистості. Дослідження професіогенезу особистості є значущим не лише в контексті розробки соціально-психологічних умов процесу соціалізації, а й у контексті проблем самовизначення та самоактуалізації індивіда, генезису його мотиваційно-потребової сфери та психології здібностей.